

Буряад Республикын Правительствата

ГҮРЭНЭЙ ЗҮГНӨӨ ДЭМЖЭЛГЭ ҮЗҮҮЛЭГДЭХЭ

Республикын Правительствын ээлжээтэ засадни хаяхан үнгэргэгдэж, эдүүрые хамгаалгы, эрдэм хуралсалы ба эрдэмы гүрэнэй зүгнөө дэмжэхэ талаар асуудалнууд зүбшэгдөө гээд ушрагшадта мэдээсэ бэлэйбди. "Буряад Республикада эдүүрые хамгаалгы гүрэнэй зүгнөө дэмжэхэ хэмжээнүүд тухай" асуудалаар республикын эдүүрые хамгаалгын министр Б. Г. Бальжиров элидхэхэдээ, мүнгэ тапганай дутагданан ушарнаа тохёоддоод байһан хүндэ хүшэр байдал тушаа дэлгэрэнгээр хэлэһэн байна. 1993 онһоо эхилжэ, республикын хүн зоной тоо үсөөржэ эхилэнхэй. 1985 оноихитой сасуулбал, үхибүүд 2 дахин багаар түрэнэ, хүнүүдэй наһанһаа нүгшэхэ ушар 1,4 дахин олошороо. Социально-экономическа удаха шанартай шалтагануудһаа уламжалан, хүн зоной үбшэн хабиланда нэрбэгдэхэ, эрэмдэг бэетэй болохо, аюулта ушарнуудта, архида орохо ябадал дэлгэрээ.

Эдүүрые хамгаалгын эмхинүүдэй материально-техническэ баазань мууданхай. 3-4 жэлэй туршад шэнэ түхээрэлгэнүүд абтанагүй. Республика дотор бодхоогдохоор хараалагдаһан 12 объектын барилга дүүргэгдээгүй. Тэрэ тоодо уушханай хаяадаар үбшэлэгшэды аргалха диспансерэй, олон ондоо арга хэрэглэн үхибүүды эмшэлхэ больницын - эдэ онсо удаха шанартай барилганууд үнжагайруулагдана.

Социальна талаһаа хамгаалгын доройтоһон ушарнаа медицинын хүдэлмэрилэгшэдэй ажалаа орхижо ошохо ушар олошорно. Салин хүдэн 3-4 харын туршад түлэгдэнгүй. Байгша оной 9 харын туршад эрилтын ёһоор 546,5 миллиард түхэриг һомологдохоһаа, оройдоол 137,8 миллиарднь үгтэнхэй гэхэ гү, али 25 процентнь болоно.

Республика дотор хүн зоной эдүүрые хамгаалгатад тохёоддоод байһан байдалы хунгдэхын тула мүнгэ зөөри һомолхо арга боломжонууды асууһаа Финансын министерство уялалагдаа. Эм дом хүнгэлэлтэйгөөр худалдаха хэрэгые эрхилэлгэдэ һомологдохо мүнгэ зөөри 1996 оной бюджеттэ

диспансерэй барилгы түгэсхэһын тула энэ объектын федеральна түсөөтэ оруулжа, мүнгэ зөөри һомолхо арга боломжонууды бэдэрхээр республикын Экономикын, Финансын, Эдүүрые хамгаалгын министрствонууд уялалагдаба.

Республикын эрдэм хуралсалай министр С. Д. Намсараев, Буряадай Эрдэмэй түбэй президиумэй түрүүлэгшэ И. В. Гордиенко "Буряад Республикада эрдэм хуралсалы ба эрдэмы гүрэнэй зүгнөө дэмжэхэ хэмжээнүүд тухай" асуудалаар элидхээ. Мүнөө үедэ эрдэмэй эмхинүүдэй, мэргэжэл олгодог бүхы шатын хургуулинуудай ажал ябуулгы федеральна болон нотагуудай аша туйһе хараада абан, хубилгаха саг хүржэ ерэнхэй гээд республикын правительсто тэмдэглэбэ. Ушар юуб гэхэдэ, мэргэжэл олгодог хургуулинууды дүүргэгшэд ажал хүдэлмэрээр бултадаа хангадангүй, аспирантнуудай ба докторантнуудай тоо үсөөрнэ, залуу эрдэмтэдэй ажалаа орхижо ошодог ушар олошорно. Мүнгэ зөөрин дутагданһаа боложо, эрдэмэй-экспедиционно хүдэлмэри, командировконууд эмхидхэгдэхэе белинхэй.

хурагшадые, оюутадые, багшанар ба эрдэмтэдые социальна талаар хамгаалха, байра, байдалынь найжаруулха асуудалнууд бодотоор шийдхэгдэнгүй.

Эрдэм хуралсалы ба эрдэмы дэмжэхын тула 1996 оной бюджеттэ эрдэм-шэнжэлгын ба туршалгын-конструкторска хүдэлмэри, хургуулинуудта ба эрдэмэй эмхинүүдтэ компьютеризациин ба информатизациин программы бэелүүлхын тула мүнгэн зөөри хараалха гэхэн шийдхэбэри абтаа. Эрдэмэй ба техникын талаар Буряад Республикын Гүрэнэй шан, оюутадта ба аспирантнуудта Буряад Республикын Президентын, СССР-эй АН-ай гэшүүн-корреспондент М. В. Мохосоевой, профессорнүүд В. Р. Филипповэй, Ч. Ц. Цыдыповэй, СССР-эй арадай артист Л. Л. Линховоинной шангууды тогтоохо гэхэн шийдхэбэри абтаһан байна.

С. РИНЧИНОВ.

Буряад Республикын хүндэтэ нэрэ зэргэнүүд, Хүндэлэлэй грамотанууд

Барилгын талаар габьяатай байһанайнь, үни удаан саг соо оролдосотойгоор хүдэлмэрилэһэнэнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной ноябриин 21-нэй Зарлигаар "Бурятэнергострой" гэжэ акционернэ бүлгэмэй таһагай начальник Рубан Анатолий Алексеевичтэ "Буряад Республикын габьяата барилгашан" гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

габьяата хүдэлмэрилэгшэ" гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо. Соёлые хүгжөөлгэдэ габьяатай байһанайнь, үни удаан саг соо оролдосотойгоор хүдэлмэрилэһэнэнь ба ниитий ажал ябуулгада эдэбхи үүсхэлтэйгээр хабаадаһанайнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной ноябриин 21-нэй Зарлигаар Ажалай, дайны Зэбсэгтэ Хүсээнүүдэй болон хуули сахилгын органуудай ветерануудай Буряадай республиканска Советэй түрүүлэгшэ Гармаев Мункожаргал Цыренжаповичта "Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ" гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

Республикын агнууриин ажахые хүгжөөлгэдэ габьяатай байһанайнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной ноябриин 21-нэй Зарлигаар Хорини һоспрмхозой ахалагша охотовед Сивохин Александр Ивановичта "Буряад Республикын агропромышленни комплексын

Ажалдаа амжалтануудые түлэһанайнь, үни удаан саг соо

оролдосотойгоор хүдэлмэрилэһэнэнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной ноябриин 21-нэй Зарлигаар Буряад Республикын Хүндэлэлэй грамотаар шагнаба гэбэл:

Ермаков Иван Семеновиче - Кабанскын районой "Байкал" колхозой заганаһадай бригадын бригадир.

Шмаков Николай Васильевиче - ВСЖД-гэй Дорстройтрестын барилга-хабсаралгын 182-дохи поездын таһагай ахалагша инженер.

Үндэһэн буряад искусствые хүгжөөлгэдэ горитой хубитые оруулһанайнь түлөө Буряад Республикын Президент 1995 оной ноябриин 21-нэй Зарлигаар Россин Федерациин габьяата артистка Гергесова Татьяна Ефремовнае Буряад Республикын Хүндэлэлэй грамотаар шагнаба.

Репортаж "ҮНГЭРГЭГДЭЖЭ БАЙДАГ ҺААНЬ..."

Ажалай болон хуралсалай сүлөө хууринуудай Улаан-Үдэдэмнай эдэ үдэрнүүдтэ үнгэрһэн яармаг хүн зоной һонирхол татаба. Энэньше гайхалгүй. Юуб гэбэл, иимэ хэмжээ ябуулга манай эндэ түрүүшынхией үнгэргэгдэбэ ха юм.

- Би жэлһээ үлүү саг соо ажал хэнэгүйб. Врач мэргэжэлтэйб. Мэргэжэлээрээ хүдэлхэ гэбэл, ажал одоохол юм аабза. Зүгөөр медигүүдэй салингын бага, хэдэн нараар түлэнгүй... Гэр бүлээ тэжээхэ Хэрэгтэй. Бүлэдөө дүрбэн үхибүүтэйбди.

Хүнүүд мүнөө хонжоо-наймаа, олзын хэрэг эрхилнэ гэшэ ааб даа. Тиймэ юмэ би хэжэ шадахгүйб. Тааруу ажал олохо хүсэлэнгүй иишэ эрээб, - гэжэ 43 наһатай эрэ хүн зорилгоёо тайлбарилба.

Олон хүнүүд ажал олохо хүсэлэнгүй иишэ ерэнэн байба. Дээдэ хургуули болон мэргэжэлэй училищи хая дүүргэһэн залуушууд, шаршыб шалтагаанаар ажалаа хэлгэхэ дуратайшуул... Тэдэнэй дунда хэдэн саг соо тааруу ажал олохо ядажа, зүгөөр ажал олохо найдалаа үшөөлалдаагүй зоншье бии.

Ажалгүй, мүн ажал бэдэрһэн 1427 хүн яармагай түрүүшын үдэр бүридхэдэ абтаа. Тэдэнэй 877-ниинь эхэнэриинүүд. 38 ажал олгошодгэхэ гү, али Улаан-Үдын 38 предприятия болон эмхи зургаан ажалай сүлөө 400 гаран хуури энэ үдэр дуралдаха. Яармагта хабаадаагүйшые һаа, үшөө хэдэн предприятия сүлөө хууринууд тухай мэдээ үгэһэн байха юм. Тийн дүн хамтаа ажалтай 700 хуури дуралдаһан байна.

Үндэһэн 24-дэхи лицейн яармагай үнгэргэгдэһэн нэгдэхэи дабхарта предприятинуудай дуралдаһан хууринууд тухай томоор бэшэгдэнхэй, мүн радиогоор саг үргэлжэ сонсохдоно. Эндэ ажалай хуури олгошодой кадрина албанай мэргэжэлтэд дүтэлһэн зондо зүбшэл үгэнэ, асуудалнуудтань харюусана.

"Хэр олон хүн танай дуралдаһан хууринуудаар һонирхоно гэшэб?" гэжэ "Трансколор" бүлгэмэй түлөөлэгшэһөө асуубабди.

Манай бүлгэмдэ коммерческэ агентын, электригэй ажал сүлөө байна. Эдэбэ наһанай олон хүн эдэ ажалаар һонирхоно.

Ажалда ороод, хүдэлхэ хүсэлэнгүй байһанай, наравлени үгэнэбди. Яармагай һүүлээр эдэ зон манай бүлгэм ержэ, конкурсно үндэһэндээр ажалда абтаха юм, - гэжэ бүлгэмэй кадрнуудай таһагай мэргэжэлтэн тайлбарилба. - Ажалгүйшүү ажал шэлэхэ аргатай байна. Салингын, ажалай эрхэ нүхэсэл хараада абтаа юм ааб даа. Олон хүнүүдэй дундаһаа эмхи зургаануудшые хүдэлмэрилэгшэдые шэлэжэ, абаха аргатай болоно. Тиймэһээ иимэ яармаг тон туһатай гэжэ һанагдана.

Хамта 412 хүн яармагай түрүүшын үдэр конкурсно үндэһэндээр ажалда эльгээгдэ. Энэ үдэрэй дүнгүүдые согсолхо зуураа Улаан-Үдын ажалаар хангалгын модельнэ түбэй директорэй орлогшо Г. Б. Цыренов иигэжэ тэмдэглэбэ:

- Манай мэргэжэлтэд болон предриятинуудай түлөөлэгшэд 1000 гаран хүнтэй тус тустань хөөрөлдэбэ ха юм. Манай албанай хоёр харын ажал нэгэ үдэр соо хэгдэ гээ һаа, алдуу болохогүй. Ажалгүйшүүдые болон ажал олгошодые цоур ни ураарнь уулзуулха гэхэн яармагай гол зорилго бэелүүлэгдэ.

Яармаг дээрэ гансалые хотын бэйгэ, республикын хүдөө аймагуудта ажал дуралдаха.

Врачнууд, экономистнууд багшанар хуралдана. Мүн яармагта хүнүүд Ажалай ба хүн ажалаар хангаха министерствын, Хүн социальна талаһаа хамгаалгын министрствын юристууд зүбшэл абаха аргатай бии.

Лицейн хоёрдохи багшанар хотын хуралсалай 20 гаран ажалгүйшүүдэ хууринууды дуралдаха бии. Хургуули, 5 техникум, техникческэ мэргэжэлэй училищи яармагта хүнүүд Тэдэ түргэн болзорон курсанууды дуралдаха бии. Хуралсал гараха, мэргэжэлтэй дуратайшуудта тусхай картонка үгтөө.

Наймаалагшын, оёдогшын, бухгалтерай, эсхээр мэргэжэлнүүд һонирхол татана гэжэ тохёоно хэхээр байба. Эрдэм саашадаа ажалда ор барилгашанай, электр сантехникнэй гэхэ мэргэжэлнүүдтэ хурал дуралдахада башые, энэ һонирхоһон хүн үсөөр Хүн зоной мүнгэ экономикын онсо шэнжэ ойлгодог болоһые энэ гэршэлнэ бэшэ гү?

Техникческэ мэргэжэлэй училищинуудай үнгэргэлгэдэ эдэбхити хабаадаһыень тэмдэглэ. Олон училищинууд өөһэ бүтэһэн зүйлнүүдэй өөһэ худалдаа наймаа эмхидхэ б-дахи лицейн түлөөлэгшгүйгөөр ажалгүй үшэ заһаа, бусад училищинуудта ажалгүйшүүдэ түлөөлэгшгүйгөөр эсхээр гэршэлнэ бэшэ гү?

Хотын ажалай хуралсалай сүлөө хуури түрүүшын яармаг эмхитэйгээр үнгэрбэ гэжэ гэршэлнэ бэшэ гү?

- Иимэ яармагуудай үргэлжэ үнгэржэ байһанайн хэн. Мүнөөдөр би таараха ажал олоогүй зүгөөр хаагуур бэдэ мэдэжэ абаба.

- Саашадаа хотын бүхэндэ яармаг үнгэр ямар гэшэб? - гэхэ һаа нам жа ну уда хубалдаһашые хүнүүд. Яармаг саашадаа 2 дахин үнгэргэгдэхэбэ асуудалаар Г. Б. Цыренов хандажа, иимэ харюу ажал олохо мүнгэн гаргашалагдаа, телевиденээр сонсоно яармагта зориулжа гарга хэлбэлэй эдэб проба байрын түлөө ехэ түлэгдөө. Тиймэһээ Ажлын зоний ажалаар хамгаалгын министрствын энэ ябуулгада мүнгэ саашадаашые иимэ яармаг үнгэргэгдэжэ байха юм.

Ажалаар хангалгын түб эдэб бүкледүүдые бэелүүлхэ байжа бии. "Ажал бэдэрхэтэдэ зүбшэлнүүд тэдэнһээ нэгэ хэдэ түгэсхэлдөө дуралдаха хүрэнэ. Ямар шалтагаанаар олоногүйб: Хүнэй омоггүй, хагадаа түхэл; хүнэй бүр мэдэхэ аяг ааша; хөөрөлдэжэ шадахалгүй (аалихан дуугарха, үгэ муугаар, ойлгосогүйгөөр) грамматикын алдуу тодорхой зорилгогүй гансал мүнгэнэй тала абалга гэхэ мэтэ. Хамгалгаан эндэ тоологдо зүбшэлнүүдые һайсаа предриятинуудай болон зургаануудай үүдэ тошоод үзөө һаа, үр ашартай байхагүй юм гү?"

Т. ЦЫРЕНОВ. ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: В. МАТВИЕВСКИЙН

АГУУ ИЛАЛТЫН 50 ЖЭЛ

Эгэжэ уран зурааша Гомбоевой Согто-Хангилтай Соёлой байшан соо хайхан зураг хэнэйшье хараса татаадхиха. Хангилие нилээн ань татахан ажалай зууа энэ зураг дээрэ байдаг.

зариманай үри хүүгэд харахадаа: "Баархан, Хөөрхэй, эжымни!" - хоёр нюдэнүүдхээ үггүй гарахан нулимсаяа шье гараха даа.

гаймнай ветерануудай наһатай Дулма Очирова өөрэхэ дуран хүрэнэ.

басаган 1912 ондо байгаа. Тоонто Дэлбэрхэй болон.

Долоон үхибүүд байгаа. элдэб үбшэндэ мажа, Бутитэжын, табан мэрын хубариһаар, наһа байха юм. Түрэн эсэгэ Ошор наһатайшар он хойноо, хүнэй гада орожо, 1937 ондо алгалан юм. Абынгаа даһанай хүүлээр Дулма зобохо тулихье һайсал байна.

Согто-Хангилай мажб Гурев хардалгада дажа, арадай дайсан аяар холын Владивосток түрээр хорёо соо хаалгад аа, Балданай Ошортой аһан байгаа. Няутагайнгаа мажбтай уулзахадаа, Ошор иигэжэ хэлэһэн "Ши залуу хүн байнаш.

Тамын зоболон гаталаад, да бусаха байхаш. Би болонхон тула, энэ диилэнгүй, хосор жо байнаб. Няутагаа дааа, үри хүүгэдтэм аарай". Нээрээшье, Ошорой тэрэ тамын диилэнгүй, тишээ наһа минь харамтай.

ама басаган колхозын урда тээ барагтай зоной хони малынь гэртэхи, газрахи хонь хэдэг байгаа. Тиигэжэ нь, колхоз тогтоогдожо, колхозой элдэб ажалда шилээд хүдэржөө.

ондо түрэн Дулын үүн Дондок гэшэнь бэрхэ, хүбэлгэн ухаатай, гартай, шадалтай, айнгаа дархашуултай үрнүүдые бодхоолсодог Тэрэ инаг дуранай ёһоор гэжэ нүхэртэй болоод да, дайн эхилжэ, жаргаха хынь эгсээр таһаршаһан юм.

Очиров Хара-Нуурай шадар сэрэгэй хургуули Домна дээрэ дажда байһан сэрэгэй эльгээгдээ. Тэндэ талаа үргэлжэлүүлжэ эдөө гэртээ бэшэһэн хонирхон уншя.

дэ. Ашата хайхан абгай алуун мэндээ хүргэнэб. айн ябанаб. Эльгээһэн метнай абажа, эдигэ даа. Декабрин 27-ой мб. Тиигэжэ гурба дахин абааб. Заа, би болон да энэ январь нарын баруун зүг барижа, орихоннай даа. Намһаа абаагүйдөө, мэндэ агай. Агван энэ байһан үлөө. Зай, хожмоо алзая. Танай дүү Дондог

мүнби. Январин 1, 1943 он".

Дондок Очиров нүхэдөөрөө баруун зүг каража мордоһоор, гэртэхиндээ дахин бэшгээр мэндээ эльгээжэ үрдегүй байгаа. Дулма абгайн түрэн ганса дүү хүбүүнхээ үдэр, хүнигүй мэндэн тэмдэг хүлээһээр байтарнь, гашуудалтай мэдээсэл, дээрэхэ бууһан залин шэнгээр, дуудашоо һэн.

52 жэл соо шарлашатаргаа хадагалаатай байһан сэрэгэй мэдээсэл гартаа абажа, уншаха баатай болобоб. Тэрэн дээрэ иигэжэ бэшээтэй: "Мэдээсэл. Танай дүү. Очиров Дондок, 492-дохи полевой почтын, 15-дахн частиин улаан сэрэгшэ, Шэтын

ҮНЭН СЭХЭ АЖАЛШАН

(Зураглал)

областин Агын районой Согто-Хангилһаа гараһан, үнэн сэхээр тангаригаа дүүргэжэ, социалис Эхэ оронойгоо түлөө дайлагдажа ябаһаар, 1943 оной апрелин 2-то эрэлхэг баатарай үхэлөөр алуулшаба. Тэрэ Тульская областин Белевскэ районой Железница нууринда хүдөөлүүлэгдэб. Энэ мэдээсэл пенсн абаха талада хэрэгтэй гэжэ үгтэбэ. Частиин командир, частиин комиссар, штабай начальник".

Дулма абгайн уйдаһан, гомдоһоние хэн сэгнэжэ шадаха хаб? Түрэн ганса дүү хүбүүгээ дайнда алдархёод, тэрэнэ наһан соогоо дурдажа ябана ха юм. Мүнөө Дулма абгай нэгэ бишыхан хуушанай модон гэр соо нууна. Энэ гэрнын дүү хүбүүн Дондогойнь сабшажа бүтээһэн гэр гэжэ мэдэхдээ, аргагүй баясабаб. Дүүгэйнгээ бүтээһэн гэр соо байнаб гэжэ Дулма хүгшэн сэдхэлээ баясуулжа нууна ха юм!

Дайнай хатуу шэрүүн жэлнүүдтэ Дулма абгайн хээгүй ажал, ябаагүй газар үгы гэхээр.

Дайнай урда тээ няотаг бүхэнһөө харгын хүдэлмэридэ эхэнэршье, бүһэтэйшье зон гарадаг байгаа. Энэ ажалһаа Дулма абгайшье үлөөгүй. Агаһаа Могойто ородог харгын хойто тээхи мантан хадануудые Баруун-Угалза, Зүүн-Угалза гэжэ нэрлэдэг. Тэрэ харгы заһахын тула Согто-Хангилһаа Доржын Далай, Жамбалай Дулма болоод бэшэ олон зон ябалса.

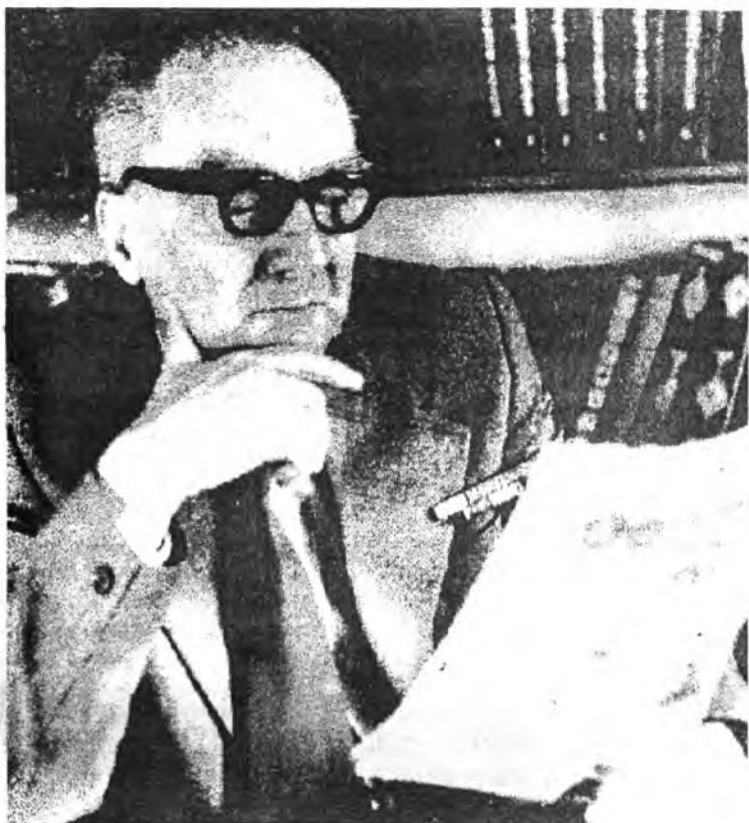
Хэдэг ажалын гэхэдэ, харгы нэгэ жэгдэ, хонхосоггүй болгохын түлөө тачка, тэргэдэ голой хайр шулуу, хадаһаа малтагдан хайртай шулуу улаан гараараа жүдхэн, зөөдэг байгаа ха юм.

Мүн баһа Ага голой уһанай урдадаг һабые сэхэ болгохын түлөө ямар ехэ ажал хэгдэ гэхэбта! Юуб гэхэдэ, Ага голой уһан Угалзын үбэрэй харгыда дүтэ болошодог байгаа. Тиэхэдэнь Ага голой сахануурхи нэгэ годирхойһоо нүгөөдэ хүртээр олон зон нэгэ метр тухай гүнзэгтэйгөөр зүгөөргүй үргэнөөр улаан гараараа, хүрээ, лоомоор ханааб малтажа, голой урдадал сэхэлэн байгаа. "Тэрэ үедэ харгын хүдэлмэридэ ябахада, хатуушье, хүндэшье һэн даа", - гээд Дулма

абгай бодолгого боложо нууха юм.

Дайнай жэлнүүд соо үбэлэй сагта колхоз бүхэндэ Агын райтопто түлээ бэлдэхэ даабари үгтэдэг байгаа. Тэрэ хүн ажал колхозуудта хүдэлжэ ябаһан эхэнэр зоной мур дээрэ тудaa һааб даа. Хоёр хүн 2,5 кубометр түлээ гар хюрөөгөөр бэлдээд, Агын райтопто сар, тэмээн унаагаар абаашажа, буулгадаг байгаа.

Дайнай үедэ Хан-Уулаһаа зүүлжэ баригдажа байһан аэродромшье барилсаа. Баһал тэндэ няотаг бүхэнһөө зон олоор эльгээгдэһэн байгаа юм. Дулма абгай Балбарай Цыжидмаатай ехэ дүтэ ябадаг байгаа. Юуб гэхэдэ, Цыжидмаань няотагһаа сугтаа ерэнэн, залуухан, зохидхон зантай, ород тулмаашатай, Дулма абгайдаа мүрөө оложо, юумэ эдюулжэ, унда уулгажа, абажа ябадаг

МИХАИЛ СТЕПАНОВ хадаа Бурядай наһажаал уран зохёолшодой нэгэнинь байгаа. Тэрэ 1914 ондо Санкт-Петербургта түрөө һэн. Тинн ушар еһо ойлгохо бүхы наһаа Буряад оронтой холбоһон байгаа. Уран зохёолдо тэрэ ажал-буулгаяа оршуулгаар эхилээ. Манай элитэ ехэ зохёолшо Чимит Цыдендамбаевай "Банзарай хүбүүн Доржо", "Түрэл няотагһаа холо" гэжэ романуудые оршуулжа, үргэн ниитэ ород уншагшадтай танилсууһан юм.

М. Степанов 1956 ондо "Байгалай туужанууд" гэжэ зохёолоо хэблүүлэ һэн. Нүүлээрнь буряад арадай суута үльгэр "Гэсэрье" прозоор ород хэлэн дээрэ "Гэсэрэй нэлмэ" гэжэ нэрэтэйгээр гаргууһан байгаа. 1963 ондо тэрэ "Үүрээр һүнн хүнэдэг" гэжэ роман бэшэжэ дууһаад, Бурядай номой хэблэлээр гаргуулаа бэлэй. Зэдын комбинадай хүдэлмэришэдэй ажал тухай "Түргэн голой эрьедэ" гэжэ трилоги-романайнгаа түрүүшын номые 1979 ондо барлуулаад, хоёрдохи номынь дүүргэнгүй, 1984 ондо наһа бараһан байгаа.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: уран зохёолшо Михаил Степанов. Фотожурналист Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ архивһаа.

ХАЖУУ ТЭЭШЭЭ ХАДУУРНАЙ ХОЙШОЛОН

Диилэнхидээ худалдаа наймаагаар, андалдаа аралжаагаар ажамидардаг болоһон сагта урдань дууддаагүй элдэб эмхи зургаанууд мүнцэлнэ. Жэпшэнь, тэдэнэй нэгэн налог түлбэри хинан татабарилха полици манай Агын округто байгуулагдаһаар үнхэнэй. Тус захиргаанай голзорлигонь хадаа налог түлбэрийн хуули гурим эбдэлгые уридшалан усадхаха, олзо оршоёо ноужа, түлбэриһоо зайсахые һэдэлгэтэй тэмсэхэ, налог татабари ябуулдаг харюусалгата хүнүүдэй аюулгүйе хангаха гэхэн шэглэлнүүд болоно.

Округтой налог татабариин полициин начальник Балдан Цыбикжаповай хэлэһэнэй ёһоор, эдэ бүгэдөөр бага бэшэ хүдэлмэри бөлүүлэгдэнэ, оролдогдо гаргагдана. Нүүлэй хоёр жэлэй хугасаа соо эбдэһэн 117 ушар элирүүлэгдээд, тэрэнһээ 1 миллиардаа үлүү түхэригэй хэмжээнэй мүнгэ зөөри няотагэй бюджеттэ дамжуулагдаа. Тиэхэдэ үлүү гарма хазгайруула гаргаһан 11 гэмтэ хэрэг элирүүлэгдээ. Зургаан ажахын зөөри, тэрэ тоодо "Минерал-Инвест", "Сагаан Уула" гэхэн акционернэ бүлгэмүүдэй, "Агропроминтер", Дуларгын госпромхоз болон бусадэй зөөри хаагдаа.

Гэхэтэй хамта зарим хамтын болон үмсын ажахынууд ба хүн зон налог түлбэриһөө хазгайрха, ашаг олзоёо ноужа оролдогдо гаргана. Жэпшэнь, Б. Цыбикжаповай дансаар, Ага нууриной округой Дүүмын депутат К. Норбоевой Ударидадаг "Этигэл" гэдэг фирмын хуули буса ажал ябуула түргэдөөд, элдэб эсын аргаар налог түлбэрийн хуули эбдэһэн ушар эндэ элирүүлэгдэжэ, 58 миллион түхэригэй яла ашагдаа. Тиэхэдэнь тус фирмэ арсалтын хэрэг Арбитражна Сүүдтэ бариһан байгаа. Эсэстэнь налогой полициин акт зүб гэжэ тоологдоод, ялань бүримүһэн нэхэгдэжэ түлүүлэгдээ.

Гэхэшэлэн 1994 оной май нарада фирмын дарга К. Норбоев ажалшадангаа суглаа зарлаад, ажахыгаа тараагаад, налог түлэхээ болиһон байна. Гэбэшье дахяад шалган гэхэнь тус фирмэ 1994 ондо гададын

наймаа эрхилжэ, ехэ олзотой байһан байба. Тиигэжэ олзоёо ноуһанайнь түлөө үшөө 76 миллион 602 мянган түхэригэй яла түлүүлхээр дахяад шийдхэгдээ. Амнисти болоһон ушараар К. Норбоев хуулин хэрэгтэ хабаадуулагдангүй зайсаба. Иимэшүү гэмтэ ябадалнууд В. Чимитдоржиной толгойлдог "Агат" гэдэг фермерэй ажахы, Агын Дуларгын райпонууд болон бэшэ-бэшэ газарта элирүүлэгдээ.

Олон ушарта налог түлэхэ ёһотой ажахынууд элдэб мэхэ-гохо гаргахага эхлэнэ, бэшиг дансага шуна. Иимэрхүү байдал Б. Бадмаевагай ударидадаг Могойтын районой олзоборин ажахын уудай эблэдэ элишэлэгдээд, 317 миллион түхэриг бюджеттэ дамжуулагдаа.

Могойтын "һүн" гэхэн эблэлэй мүнгэ алтанай жаса шаллагдааад, мүн лэ ехэ хазгайралта хэгдэжэ, хуулига захиргаанай журам эбдэгдэһэн байжа, тус ажахыһаа 118 миллион түхэриг гүрэнэй ханда бусагдаха болобо.

Ага тосхоной "Агропроминтер" компани налогоо түлэжэ шадахаа болиһон тула бүхы зөөрин хаагдаад, хаялсаанда табигдажа, наймаалагдаха туйлдаа хүрэнхэй.

Хаа-хаангүй үмсын аралжаа наймаанай жэжэ, томошье гуламтанууд дүүршэнхэй. Тэдэнэй эздэ баһал саг соогоо тусхай хэмжээнэй налог түлэхэһоо зайсахые һэдэжэ байһаар баригдажа, ялада унана. Могойто нууриной хубийн ажалшан Е. Дашаянжилова, Дуларгын наймаашад В. Архипенко, В. Данибалов гэгшэд хэдэн миллион түхэриг түлэжэ һалаба. Налогой полициинхид ажал ябуулгаяа эрхилхэдээ, засагай хуули сахиһын түлөө байһан зургаануудтай, дотоодын хэрэгүүдэй, ФСК, тамуужанай, прокуратурын таһагуудтай хамтаржа, харилсажа хүдэлмэриһэ.

Түлбэри, татабарилһаа хадууржа болохогүй даа, заагагүй зайруу юумэн элирдэг юм, - гээд, налогой полициин дарга Б. Цыбикжапов тобшолол хээ һэн.

Ц. Гонгоров, манай корр.

Бадма Шойдокович Шойдоков хэдэн роман, повесть, олон согсолбори-хамта дээрээ арбан ном хэвлүүлээ. Гарахан онгоорнь нубарюулхада: үхибүүдтэ зорюулхан расказуудай "Урогуудай һүүлдэ" (1956), "Эсэгийн туһалагша" (1959) гэхэн согсолборинууд, "Зэдэ голой хэбшээн" (1968) гэхэн багшанар тухай повесть, совет сэрэгшэ Бата Дамчеев тухай "Дархан соло" (1971) гэхэн повесть, "Хилын харуулан" (1987) гэжэ повесть, "Санага - тоонто нютагнай" (1992) гэхэн шүлэгүүдэй суглуулбари, "Гургал мэргэн" (1993) гэхэн үлгэр, онтохонуудай баһа нэгэ суглуулбари, "Үхэл ба амидарал" (1994) гэжэ роман бэшээ. Гадна Голубевагай "Мальчик из Уржума" гэхэн повесть, М. Пришвинэй "Лисичкин хлеб" гэхэн расказуудыг оршуулхан байха юм.

Б.Ш. Шойдоков 1921 ондо Захаминай Далахай нютагта түрөө. Хоёр жэл дайлагдаад, хоёр удаа хүндөөр шархатаад, нютагаа 1944 оной хуушаар бусажа ерэхэн байна.

Санагын дунда нургуулида 44 жэл соо багшаар, тэрэнэйнгээ 21 жэлын гол нуралсалай тальне даагшаар хүдэлжэ гараа. Бадма Шойдоковичой үбсүүс Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай нэгэдэхи шатын, Алдар солон III шатын, "Хүндэлэлэй Тэмдэг" орденууд, РСФСР-эй гэгээрэлэй отличник" гэхэн тэмдэг шэмэглэнэ. Буряад Р е с п у б л и к ы н нургуулинуудай габьяата багца гэхэн нэрэ зэргэтэй.

Дайнда хабаадаһан, сэрэгшэ ябаһан уран зохёолшын бэшэһэн роман оройдоо хоёр, үгы, гурба болобо гэшээл ха: Жамса Тумуновай "Алтан бороо" (1956), Бадма Шойдоковой "Үхэл ба амидарал" (1994). "Үхэл ба амидарал" хадаа трилогиин дундахи ном гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Партизан даие харуулан "Дайсанай ара талада" гэхэн нэгэдэхи номын Бургизда хэдэн жэлэй хэбтэдэг юм ха. Энээн тухай Бадма Шойдокович хэлэнэ бэлэй.

Дайнай хойто жэлүүдтэ хүдөө ажахыг хэргээн бодхоох хэрэгтэ зорюулхан "Тоонто нютаг" гэхэн гурбадахи номын бэлэн болонхой, теэд хэблүүлхэ арга олоногүй хаш.

Иигээд хаража үзэхэдэ, уран зохёолшо Бадма Шойдоков буряад совет литературын дайнай темэдэ бэшэһэн номууд дээрэ нэгэ шэнэ роман бэшэ, хоёр шэнэ роман нэмэһэн болоно. Тиихэ мүртөө "Дайсанай ара талада" гэхэн роман партизан даие харуулжа, шэнэ хуудаһа нээбэ гэжэ тэмдэглэхэ ушартай байгдана.

Бадма Шойдоковой роман соохи үйлэ хэрэгүүд Уфа хотын сэрэгэй

госпитальдо (1943 оной үбэл), Санагада (1944 оной түрүүшын хахад) болоно. Тиигээд Познань хотоһоо баруун тээ болоһон, Франкфурт хото тээшэ шэглэһэн байлдаанууд, Польшо сүлөөлэгдөө. 1945 оной мартын түрүүшын үдэрнүүд гарана.

1945 оной апрель нарын хуушан Балтииндалайн эрье шадар. Штеттин хото. Маршал Рокоссовскиин хоёрдохи Белорусска фронт. Генерал Чуйковой наймадахи гвардейскэ арми.

Манай сэрэгшэд Берлиндэ!

"Үхэл ба амидарал" роман ороо байгуулалтатай, зүрилдөө, үгэсөөгөөр баян, олон геройнуудтай.

Уран зохёолшо Бадма Шойдоков герой тухай мэдээ гү, али геройнуудай хоорондохи харилсаанай шалтаганаане гансата хуу ү г э ж э р х и н э г ү й , элирүүлнэгүй, харин һонирхол татаха "забһар" үлээнэ. Манай герой Дугар Цыбиков инвалид болоод хоёр жэлээр табигдажа, Санагаяа ерэхэн хүн аад, хахад жэл үнгэрһэн хойно, болзорһоо коло урид дайнда дахин ошоно. Тиихэдээ хүндэ адли үдэшүүлжэ бэшэ, харин бодхуултажа, хани нүхэр Дариимадааш ушараа хэлэхэ забгүй, баруун фронт зорихо юм! Тиигэжэ Бааторовайнгаа дивизи оложо ошоһон түүхэтэй. Яагаа? Галзутовһаа тэрбедэ! Галзутов хэн юм? Галзутов-Цыбиков гэхэн зүрилдөөнэй шалтагаан хоёрдохи ном соо харюугүй үлэнэ. Энээнэй тайлбари "Дайсанай ара талада" гэхэн нэгэдэхи ном соо хадагалаатай.

Дугар Алены алуулһанда би зэмтэйб гэжэ ханажа, бээс ходо зэмэлжэ ябана. Партизан отрядта сугтаа хүдэлһэн оршуулагша, тагнуулша бэрхэ басаган тухайгаа сэдхэлээ зобохо гэшэ найхан хэрэг. Харин Алена (Анфиса) амиды мэндэ Штеттин хото шадар тэмсэлээ үргэлжэлүүлһээр. Энэниие Дугар мэдэнгүй.

Ахалагша лейтенант Хусаинов батареин, тиимэ болохолоороо Цыбиковэй, командир юм. Хусаинов Цыбиков ехэ буугаа нейтральна талмай дээрэ тоджо, минии захиралтаһаа хадуурба гэжэ Бааторовта зарга бариһан байха юм. Харин полкын командир майор Левицкий Цыбиков буугайнгаа позици эзэгүй орхёо гээд, наводчигоо сэрэгэй трибуналда үгэхэ ажал ябуулан байха юм. Дугарай эдэ алхамууд бээс сараха шалтагануудтай хэн. Эгээл харамтайн гэхэдэ, Хусаинов, Левицкий дайсанай һомонһоо алуулһанад.

Баян буряадай шүгытэй буряадайнгаа үхэр мал газараань туугаад абаашаха ябадал ганса Санагада гушаад онуудаар болоо бэшэ. Иимэ ябадал

урдань болодог байһан гүбэ. Эгээн тухай уран зохёолшо Базар Барадин "Сэнгэ баабай" гэхэн повесть соогоо баһа бэмшэһэн гэшэ!

Али Махновые абажа үзэе. Михаил Шолоховой "Хахалагдаһан газар" сооһоо Островные мартаагүйбди. Дондо хамтын ажал эмхидхэхэ хэрэгтэ ехэ һүйд татаһан нюдарган баян бшуу. Власовец Махнов, шпион Макаров гэгшэд гушаад онуудта дийлдэһэн баян ангиин түлөөлэгшэнэр дүшөөд онуудай дайнда нюураа харуулба гэжэ роман хэлэжэ үгэнэ.

Хэрбээ Санагада болоһон Дугаров-Шагдарон гэхэн эбсэшгүй зүрилдөөнэй

Отто Цвейг гэжэ немец помещигэй 333113 дугаартай богоол болоод байһан үедөө, Анфиса (анхан Алена нэрэтэй ябаа) басаган Ганс Цвейгтэй уулзашана. Зүгтөө Аленада буудуулжа дохолон болоһон Ганс Алены танинагүй. Эрэлхэг зоригтой манай басаган Эрих Шварцын даабаряар Ганс Цвейгэй партизануудыг, хүгшэд, үхибүүдыг олоор алаһы, нэгэ хажуугайн шэхэнүүдыг отолһы, коммунистуудыг хюдаһыг ханахадаа, Гансые саазалха түсэб табина.

Роман соо юрын фашис сэрэгшэ нэрлэгдэжэ харуулагдаагүй. Харин дайсад тэрэ Эрих, Гансаар

Дугар туһаламжа ехэ буугаа харгы хуу нэтаруугээр түлхэ Рейхстагай пүмпэгээр орой харагдажа Эгээл энэ үедэ сэрэгшын уулхан "Ур хэбэ. Цыбиков ша бэшэ аад, ехэ бууга дэргэдэ хэлты хэлт хэбтэшэбэ...

Эндэ би Бондаревой "Горячий гэхэн номыг хана оруулнаб. Тэндэ зура дайн байлдаан хүсэтэйгөөр бэшэ гээшэб! Баһал танк танкнуудыг буудал гүбэ. Бадма Шойдоков буунуудай бате байлдаанай зураглаа Бондаревойхиие ху

"ҮХЭЛ БА АМИДАРАЛ"

(Бадма Шойдоковой шэнэ роман тухай)

нютагай хэмжээнэй һаа, Дондо болоһон Давыдов-Островны гэхэн эбсэшгүй зүрилдөөн Россин хэмжээнэй байһан гэшэ. Уран зохёолшо Бадма Шойдоковой "Үхэл ба амидарал" соогоо Шагдароние, Махновые, Макаровые оруулга романай тон шухала зүйл болоно гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Наводчик Дугар һомо зөөгшэ Гэлэг-Жамса хоёр хэды үе соо ехэ буугайнгаа хажууда зэргэлжэ ябаад фашис дайсадыг сохино. Харилсааниинь тон ороо. Гэлэг-Жамса немецүүдэй тала худар зугадаха хүсэлөө бээлүүлжэ шадангүй, алуулһана.

Обер-лейтенант зэргэтэй дайсан баригдана. Нэрэнь Махнов Иван Васильевич. Урбагша. Россин сүлөөрэлгын армиин сэрэгшэб гэжэ убайгүйгөөр бээс тоолоно. Бааторов Мышкин хоёрой мүшхэхэдэ ой соо полк "сүлөөрэлгын сэрэгшэд" бии гэжэ элирнэ. Бааторов дивизиин командир полковник Сулояновтай зүгһөө власовецуудта хайн дураараа бээс тушаагты гэхэн хандалга бэшэнэ. Радист сержант Шмаков радиогоор дамжуулба. Урбагшад сагаан туг үргэжэ, бээс тушаана. Энэмнай мүнөөхи махновийхид гүбэ даа.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хоёр жэл хабаадаһан Бадма Шойдокович Шойдоковой роман энээн тухай. Полковник байһан, генерал болотороо дээшээ гараһан, манай сэрэгшэдэй шуһа нилээд адхаһан Эрих Шварц, тэрэнэй гар дорохи туһамарша обер-лейтенант Ганс Цвейг, фашис сэрэгшэд совет арадай ёһотой дайсад гэжэ роман соо харуулагдана. Шварц Витебск хотын фашис захиргаанай толгойлогшо. Эсэстээ манайхинай гарта орохо юм. Штеттин хотын дэргэдэ

гол түлэб хизаарлагдана. Юрын немец сэрэгшын үгы байлга романай нэгэ дутагдал гэжэ ханагдана. Тиибэшье гол герой болохо юрын совет сэрэгшэ Цыбиковэй дүрэ этигэхээр харуулагданхай. Юундэ этигэхээр бэгэхэдэ, энэмнай жэншэдгүй хайн журамтай, али үгэ дууласатай бэшэ хүн. Харин үсэд зантай, өөрын абари зантай байха. Соо буудуулһан уушхаяа аргалуулжа байхадаа, эмшэлэгшэ ахамад врач Василиса Макаровнагай заабариһаа гадууржа, нюусаар гүйжэ бээс сүхэлдэг байһан гэхэ мэтэ.

Дугар Цыбиков дайнда шунахайржа ороно. Дугар Галзутовһаа боложо Санагаһаа фронт зугадажа ошоо гэнэбди. Галзутовай үгышье һаа, нэгэ аргаа оложо болзорһоо урид тэрэ фронт ошохо хүн байгаа! Дайсаниие сохиһоо бэшэ тэрээндэ ондоо юумэн, жэжээнэ, нэрэ зэргэ, шан, алдар суу хэрэгтэй бэшэ! Дугар бээс дээгүүр абхуулдаггүй, хайрхадаггүй хүн. Тон дүгын нүхэд болохо Содном Дамба хоёрһоо бэшэн хахад уушхатай хүн дайлагдажа ябана гэжэ мэдэхгүй байха юм. Нүхэдэнь госпитальдо оро, бээс аргалуула гэжэ үгэ гүт! Энэ талаар хүнэй үгэ дуулахагүй үсэд хүн, Дугар гээшэмнай! Тиигээд лэ таба һара оторо дайнда ехэ буугай хараа табигшаар ябажа гарана! Дугар Цыбиков дайнай хохидолтой харгы дабажа, олон нүхэдөө, хэдэн ехэ буунуудаа гээнэ. Зэргэлжэ ябаһан буудагша Дамбаяа, һомо зөөгшэ Сорокиноо, бусад олон нүхэдөө алдаһан байха юм. Бааторовыше шархатанхай.

"Аяр дүрбэн жэлэй туршада совет хүнүүдэй хүлээһэн илалта үглөө-мүнөө болоо ха юм", - гэжэ романай 392-дохи нюурта уншанабди. Цыбиковэй ехэ буунуудай батареи Берлиндэ! Хараа табигша Нима буудагша Федя хоёрто

байна гэжэ тэмдэглэ. Юумэн гэшэ зэргэ үзэхэдэ, һаа ойлгогдодог гэдэг хэ. Энэ нэгэдэ Хоёрдохор, Шойдоков Цыбиковэй дай танкнуудыг бууга угтаһы арбаад зураглан харуула, оло дахин дабтаһанай үгы байгаа. Дүтэрхэ юумые нэгэ удаа һаа харуулбал, ходо даа харуулһанай үлүүдэ Виссарион Белин хэлэхэн байдаг.

Дайнай бүхэли эпин бэшэ, жэжэшье зүй роман соо дабта бэшэгдэһэн лэ байха. Гадна ехэ ута, унж диалог гү, али бэшэ дашууралга бии. Н табатахи бүлэгэй хуви Г-Ж. Шагдар зорюулагданхай. Гам Жамсада зорин бэшэһэн хубийн хана хаһаа һаа, хох ушархагүй зэргэтэй Хүнүүдыг ээлжэлэн гэхын орондо, "һэлгэ хараба гэгдэнэ. Дам "тобир" гэхэ юм. Үхэр тобир тарган гэдэг лэ "Зузаан бодол" гэгэ Ямар бодолы "зу бодол" гэгдэнэ? Энэ үгээ зүб бэшээр хэрэ ябадал ушарна. Роман бүлэгтэй, 414 нюу бүридэнэ.

Романай бүлэг бү дабталга, ута унж бэшэлгэ, үгын алуу Эдэ дутагдалну усадхабал, ром хэмжээн олон хууд хорохо жэшээтэй, нюуртай роман шүү ха гээд ханагдажа. Гэхэтэй хамта номой тала дутуу дунда тала булижа гарана. Тиимэ уран зохёолшо Шойдоковой "Үхэл амидарал" Эсэгэ ор хамгаалгын Агууехэ зорюулжа бэшэһэн совет литературын жасада орожо, һу эзэлбэ гэшэ.

Э. БАЛЬЖИНИ

УРАН ХӨӨЛШЫН АМТАРНАА

литературын 1930-аад оной үедэ уран зохиолшодой Дон юм. "Ц. Дон" гэрэнэй литературна абадони, түрэлхи абадони Дондупович...

1905 он

15-да Байгалай можын, Дээд-Удын (Удинский) уездын, Волостинин, Хонхолын Аяга нутагта түрэнэн үнэмшлэгэ байдаг. Дондуб Будын (1875), Бадмын (1878), абгай үргэнэн абга-эгэшэ Дулсан Будын (1856-...

1910 он

Убэлдөө гэртээ байгаа, хургуулидааншье байха аргагүй, хоёр дугаар классай багша Аслезов сэрэгэй албанда татагдажа ябашаан байгаа. Апрель нарада Аюшын Дамдин Бухаади нагаса хоёр фронтноо бусажа ербэ. Шэнэ засаг хуули тогтоо юм ха гэжэ анхан эдээнхээ дуулаабди. Улаан бэхээр дарахан бэшэгтэй нэгэ журнал асараа. Тэрэниие ехэл хонирхожо уншадаг байгаа. Февралин хубисхал тухай анха түрүүнхээ бүүр-түүр мэдээн байна. Нахан амбайн үхээнэни баха эдэ дуулгаба. Эжынь (Тогоошо Бадмын 1860-1936) газрагуураа мухарижа, хэбтэжэ байжа уйлаа нэн.

1911 он

Дутар гэжэ намһаа бүүн монгол ном байхан аад, манайда гэжэ намда үзэг бэшэжэ Тэрээнхээ хойшо би гэжэ абгайгаа олобоб. Арагайм найниие уржа, Бадма Дамбын (абай) гэдэг бүхэтэр абгайм намайгаа баашаад, нэгэ сэршэ уржа, ном заалгажа абамни ород хургуулида Санжиев багша гэжэ бай, ород хубсаһатай бэшэг мэдэхэ гүш? ухаданш, - мэдэхэб, - дээрэ "арсалан", "албата" гэжэ гурбан гэжэ үзөөд, хургуулида дэргэдэ байхан ган гэртэ абгайтаяа габди.

1915 он

2-то (хуушан шалгалта барижа, гур класс (3 таһар) байгаа. Шалгалта зүйлүүдээр хайн гарааб. "Зеркало и Крыловой басни уншажа үгөөб. Түрүүлэгшэ поп В.

Писарев гэгшэ айхабтар хонирхожо, найшаагаа бэлэй. Энэ жэлдэ уран зохиолнуудые уншадаг болооб. Д. Дефогэй зохёол "Робинзон Крузо", "1812 он" гэжэ Наполеондой довтолго тухай зузаан дэбтэр, Крыловой баснинуудые уншаан байна.

1916 он

Хабар "Вокруг света" гэжэ (Сборник приключений разных путешественников) нэгэ зузаан дэбтэр уншажа дүүргээб. Пушкинай "Сказка о рыбаке и рыбке" гэжэ үльгэр, бэшэ жэжэ шүлгүүдэйн олые уншааб. Монгол хэлэн дээрэ "Аржа-Баржа хаанай туужа" гэхэ зэргые зундаа уншадаг байгаа.

Ноябрь нарада абамни хадхалая үбшөөр үдэжэ, ехэ ядараабди. Нэгэтэ абадаа эм залаха гэжэ Хонхолын адаг ошожо, Галсанайда ном уншажа байхан найжа ламаһаа эм залаад, гаража морёо унахадам, зээрде моримни булгижа унагаагаад, гүйжэ ябашоо. Урхяанайн төөнтэй зээрде мори зайдаар унажа гэртээ ерээб.

Декабрь нарада, аба гүйсэд тэнхээгүй байгаа, түлээгээр дутаад, алашгагүүгээ шаргалжа, Цэдэн-Доржотоёо Түдэб

бишыхан шүлэг зохёолнуудые уншаан байгаа.

1919 он

Убэл, декабриин 10-най үеэр партизан отрядууд бии болобо, улаантан бодоо юм ха гэлсэбэ. Уданшьегүй улаан партизанууд буу шуу суглуулжа ябадаг болоодхибо.

Манай номондо ревком тогтоод, Санжа Цэрэнэй гэдэг түрүүлэгшэ болоо гэлсэбэ.

Намар-үбэлдөө уншаан юмэн гэхэдэ: Д. Дефогэй "Робинзон Крузо" гэдэгы дахин уншабаб (хургуулида байхадаа, уншаан байгаа), А. С. Пушкинай - "Сказка о царе Салтане", "Сказка о попе и о работнике его Балде", "Сказка о мертвой царевне" гэдэг зохёолнуудые уншааб.

1920 он

Январь. Улаан партизанай түлэг хүдэлөөн. Үдэр бүри шэнэ хонин дуулдадаг байгаа. Зон хүлгөөтгүй. Баяшуул сагаантаниие ехээр хүлээнэ.

Япон, Семеновтоной "карательна экспедици" гэжэ 1000 үлүүтэй сэрэг Петровскхоо гараад, Түгные уруудаба гэлсэбэ. Нэгэ хүни хойноһоо сагаан туяа харагдаба. Япон-Семеновой

Январь. (Январийн 18-да) Амагалантада Гармажап Раднын (Шонходойн) гэртэ номондой суглаан болоо. Тэрэ суглаан дээрэ намайе Совревкомой гэшүүндэ хунгажархиба. "Би шадахагүйб", - гэжэ суглаан дээрэ арай гэжэ хэлээб, туһашье болоогүй.

Февраль. Совревкомнай Хонхолын адагта Ешэ Мүнхын гэртэ байха. Түрүүлэгшын орлогшо Дондуб Цэрэнэй гэдэг байба. Би Ешындэ мүн ошолдоод байлсабаб. ДВР гүрэнэй Арадай хуралай хунгуули конвент бюллетень тоололсобо. Разверсткын ба улаагай талон бэшэжэ тараадаг ажалтай байхабди.

Март. Манайда улаагай байдаг үртөө тогтоо. Үртөөгэй даамал болоод байбаб. Нарын 30 фунт тарья хүлхэ абадаг байгаа. Хошуунай захирагша Мижэд Данзанов байгаа гэшэ гү, мартажархёо байнаб.

Иигэжэ эдир бага наһандаа юу харахан, үзэһэн ба хэһэн, уншаан тухайдаа Ц. Доной өөрөө бэшэһые уншахада, ехэ хонирхолтой. Нонор ухаатай, эрдэм номдо хураха дуратай, ажалша хүн байхан тула 15-16 наһатай, аа арад зоной хэрэгтэ хабаадалсадаг, нютагтаа

сатирын булан болохо "Алсагар Мархайн" бэшгүүдые Хоца Намсараев, Б. Абиудев, Дамба Дашинимаев гэгшэдтэй хамта бэшэлсэдэг байгаа.

Ц. Доной түрүүшын зохёол хадаа 1930 ондо хэблэгдэһэн "Шуһата хюдалга" гэжэ рассказ юм. Энэ рассказ соонь граждэн дайнай үедэ ород, буряад партизануудай ами бөөе хайрлангүй тэмсэжэ байһые харуулан байдаг. Тиихэдэ тэдэ партизануудай улаан шуһаяа адхажа тэмсэһэн тэмсэлэйн аша үрэ - зорихон зорилгонь мийн халаагүй, харин бодото дээрээ бэедүүлэгдэжэ байна гэһэн наамжа гаргаа, рассказаа дүүргэһэн байгаа.

Түрүүшын гээ рассказай хүүлээр Ц. Дон шэнэ байдал тухай, хүдөө нютагта артель, колхозуудай тогтожо байхан тухай зохёолнуудые шууд бэшэжэ оронон байна.

Тэрэ тоодо "Хэрэг бүтэб" гэжэ рассказ (1931), "Хиртэһэн нара" (1932), "Брынзын санха" (1935) гэһэн повестнууд ба 1937 ондо бэшэһэн "Лодырийн зүүдэн" гэһэн рассказ болоно. Эдэ зохёолнуудһаа гадна, хори угай буряад зоной дунда хэлсэдэг "Үбгэн Жэбжээнэй мэргэн" (1936) гэжэ үльгэр бэшэжэ гаргаа.

"Брынзын санха" гэжэ горитой зохёол бэшэһэнэингээ хүүлээр Ц. Дон нилээн томо зохёол бэшэхэ гэжэ эхилһэн байгаа.

Тэрэ зохёолын "Туша соо" гэжэ нэрэтэй, гурбан номһоо бүридэһэн, Улаан-Удын паровоз-вагон бүтээхэ заводой анха тогтоһон, халбархан тухай нэн ха. Энэ зохёолойнь гар бэшэлэгэ уһанай үерэй үедэ абтажа халаһан хэбэртэй гэжэ хэлсэдэг. Тиимэ тула Ц. Дон болбол буряад совет литературын түүхэдэ түрүүшын роман бэшэхэ хэдэлэгэ гаргаһан уран зохёолшо мүн болдо.

"Брынзын санха" тухай

"Брынзын санха" зохёолые анха түрүүн 1935 ондо хэблэхэдээ, "роман" гэжэ нэрлэһэн байдаг.

Зохёол соохи сюжедэй халаануудые, гэдэнэй үйлшн хүгжэлтые, хабаадалсаһан нюурнуудай хэрэгы нарисшалан хаража үзэхэдэ, роман бэшэ, повесть гэжэ тоолохоор юм. Мүн тэрэшэлэн "Хиртэһэн нара" гэжэ зохёолоо хэблэхэдээ, рассказ гээд тодорхойһон байдаг, харин энэнь повесть болохоор зохёол юм.

Зохёолойноо жанруудые тайлбарилхадаа, Ц. Доной эндүүрһэн ябадалнууд юу харуулаб гэхэдэ, бойжоржо байхан буряад литературада шэнэ-шэнэ жанрай зохёолнуудые бэшэхэ гээшэ тунга газар түрүүшынхэе хахалһантай адли, хэсүү хэрэг байгаа. Жанрууд өөрынгөө тогтонһон түхэл үшөө олоодуй, зохёолшодшье жанрай мэргэжэлтэй болоодуй байгаа.

Хамтын ажал - шэнэ байдалай эхин

Повесть соо буряад хүдөө нютагуудта колхозно байгуулаалтын эршэмтэй ябажа байхан үе харуулагдана. "Улаан туг" колхозой байдал дээрэ абажа хэлэгдэнэ. хүнэй фермын шэнэ баригдаһан байра байдал зураглагдана. "Долоо-найман" ехэнүүд дал байрануудые тойруулан нагад, хорёод гаран гөрүүдые хоёр үе зэргэсүүлэн табижа, түсэбтэйгөөр, аятайханаар түхээрһэн шэнэ хотон". Энэ хадаа Должон Базарай гэгшын даажа байдаг ферма: гурбан зуун табяад үнэе арба гаран ажалтан ажаллана, хүеэ бүлэжэ, тоһыень гүрэндэ худалдана, брынзы буйлуулна. Энэ хадаа хамтын ажалтай болоһон буряад нютагай гүшаад оной шэнэ байдал мүн.

Ц. - А. ДУГАРНИМАЕВ. (Х. Рыгзенова (Дугарнимаева толилуулба). (Түгэсхэлын хожом гараха).

Толилогдоогүй шэнжэлгэнүүдһээ

Ц. ДОН (ЦЫДЕНЖАБ ДОНДУБОН)

(1905-1938)

Шогжын гэгшые дахажа, Бажагар түлээндэ анхан ошообди. Зуураа хүхээе гэжэ зүдэрөөбди.

1917 он

Убэлдөө гэртээ байгаа, хургуулидааншье байха аргагүй, хоёр дугаар классай багша Аслезов сэрэгэй албанда татагдажа ябашаан байгаа.

Апрель нарада Аюшын Дамдин Бухаади нагаса хоёр фронтноо бусажа ербэ. Шэнэ засаг хуули тогтоо юм ха гэжэ анхан эдээнхээ дуулаабди. Улаан бэхээр дарахан бэшэгтэй нэгэ журнал асараа. Тэрэниие ехэл хонирхожо уншадаг байгаа. Февралин хубисхал тухай анха түрүүнхээ бүүр-түүр мэдээн байна. Нахан амбайн үхээнэни баха эдэ дуулгаба. Эжынь (Тогоошо Бадмын 1860-1936) газрагуураа мухарижа, хэбтэжэ байжа уйлаа нэн.

Энэ хабар би анхан анзаһа барижа, газар хахалжа хурабаб. Элһэн хобоо доро хяагтай болоһон айхабтар хатуу газар хахалхаб. Зээрде морин Леово сабидар хоёрнай тааран ябажа үгэнэгүй. Нэгэниин ульгам, нүгөөдэнь хашан. Зобогшо бэлэйб, шадал бага...

Намартаа Гоголиин зохёолнуудһаа "Шинель", "Нос", "Ревизор" гэхэ зэргые уншадаг байгаа.

1918 он

Германиин дайнай үедэ гараһан "Боевой товарищ" гэжэ ород-немец ба ород-поляк хэлэнэй оршуулга хөөрөлдөөнэй бишыхан дэбтэр үзэжэ, немецээр тоо тооложо хурабаб. Үбэлдөө, январь-февраль харануудта саг үргэлжэ гэртээ байгаа. "Думы забайкальского учителя" гэжэ журнал уншабаб, бэшгүүдэйн удах гүйсэд ойлгогдохшьегүй юм даа.

Март нарада хойноһоо большевигүүд ерэжэ байна гэжэ дуудлаба.

"Саран Хүхын туужа", "Гэсэрэй туужа" ба хэдэн бишыхан магтаалнуудые монгол хэлэн дээрэ уншабаб. Ород хэлэн дээрэ "1812 год" гэжэ нэгэ зузаан дэбтэр ба бусад хэдэн

отряд ерээд, Хара-Шэбэрые галдажа байна гэжэ дуудлаба. Хойто үдэрынь Дабаатаар урагшаа орожо ербэ гэлсэбэ. Шэбэртэ дээрэ байна гэлсэбэ. Тэндэһээ дасангаар халта дайраад, Зардама, Шанагын адаг ерөө гэлдээд, зон амитад баруун тээһээ ехэ олоороо тэрбелжэ, айл бүри багташагүй болоһобо.

Зардамада дайн болобо. Буутай дуун тон элээр дуудлажа байгаа нэн. Зардама Ганга хоёрые галдаад, зүүлжэ япон-семеновтон мордобо гэлсэбэ.

Манай аба Шэбэртэ улаанда ошоһон аад, Зардамаһаа бусажа ербэ. Буудалдаан тухай, семеновтоной ааша тухай харахан, үзэһэнөө хөөрөгшэ нэн. Тиигэдшье сагаантан тогтонгүй, зүүлжэ ошоо нэн даа.

Апрель. Буфер гүрэн тогтоо. Фронт гэжэ ойро шадар угы болоо. Би ходо гэртээ байгаа. Пушкинай "Повести И. П. Белкина", Гоголиин "Мертвые души" гэдэгүүдые уншааб.

Май. Газар хахалааб. Ганса анзаһаар ябахадаа, хоёр-гурбан анзаһаар хахалдаг айлнуудта атаархадаг бэлэйб. Атыушха Санжа (Санжа Бадмын) гэдэгэй 12 дистинэ таряанай газар (нуурай баруун тээ, элһэн хобоодоро) 50 мүнгөөр уһалааб.

Октябрь. Малаарналогтүлэхэ заабари гараад, бүхы номондой зоной мал тоолохо комиссида Онхор Яковлев бидэ хоёр хунгагдажа, 4-5 хоногто зон соогуур ябажа, мал тоолообди. Бадма-Цырен Номогоной гэдэг малынны үлүү бэшэбэт гэжэ Юндэн Базарай гэгшындэ сұхалдаа, номондой түрүүлэгшэ байгаа гэшэ нэн ха. Хүбүүнэингээ нэрээр өөрөө ябадаг байгаа.

Ноябрь. Саг үргэлжэ гэртээ байгаа. Олоһон газет, хуушан журнал, эдэб брошюра зэргые хуу уншадаг байгаа.

Декабрь. Мүн лэ гэртээ байгаа. Пушкинай зохёолнуудһаа "Капитанская дочь", "Евгений Онегин", "Медный всадник", "Борис Годунов" зэргые уншааб.

1921 он

СПОРТ

КИРСАН ИЛЮМЖИН
ФИДЕ-гэй ПРЕЗИДЕНТ

Уласхоорондын шатарай федерацийн (ФИДЕ) түүхэд анх түрүүшынхээ Росси гүрэнэй түлөөлэгшэ. Хальмаг Республикын Президент Кирсан Илюмжинов президентээрнь хунгагдаба. К. Илюмжинов 33 наһатай юм. Тиймэһээ ФИДЕ-гэй түүхэд эгээл залуу президент гэжэ тоологдоно. Урда тээн тус федерацийн президентээр филиппинец Флоренсио Компананес хүдэлжэ байгаа. Хальмаг Республикын Президентые иимэ үндэр тушаада хунгалга хадаа Кирсан Илюмжиновэй Росси болон уласхоорондын шатарай хүгжэлтэдэ оруулан аша габьяае найшаанан тэмдэг болон гээшэ. Тийгэнгүй яахаб! Имагтал Хальмагай нийсэдэ - Элисте хотодо хоёр жэл удаа дараалан

шатарар Росси чемпионатууд Мүнөө жэлэй үрүн ёһололой хаалгада шатаршадые Элисте уриба. Гадна шатарар олимпиада 1998 оной болохо юм. Мүнөө ехэ үргэнөөр эмхидхэгдэнэ: Шатар гостиница, байшан мэтэ. Хальмагай сүлжэ команда манай нийсэдэ Буряад Республикын чемпион Согто Н. Уаридалга доро О. бэлдхэл хэжэ байна. Түгэсхэлдөө К. С. Намжилов хоёр хүгжэлтэдэ хубитан оруулхыень хүсэбэ.

ТҮГЭСХЭЛЭЙ НААДАН
ХАБААДАХА

Үхибүүдэй хоорондо шатарар Росси зонин хахад финалай мурьсөөн Хабаровск хотодо дүүрбэ. Арбан зургаа хүрэтэр наһанай эдиршүүлэй дундаһаа манай республикын түлөөлэгшэд амжалта туйлажа, 1996 оной февраль наһада Москва шадар үнгэргэгдэхэ Росси түгэсхэлэй мурьсөөндэ хабаадаха эрхэ олобо. Амжалта туйлагдаһаа нэрлэбэл, спортын мастерта кандидат Баатар Самбуев (27-дохи лицей, Восточно буури), Антон Шомоев (14-дэхи гимнази) гэгшэд болон. Баатар бэрхэ тренерүүд Виктор Максимов болон Валентин Захаровай хүмүүжэмэл юм. Харин мүнөө үедэ тэрэ уласхоорондын мастер.

8-дахиди ДЮСШ-гайтр Ивановой хүтэлэ хорилго хэнэ. Тус Баатар 9-ноо 7 очко Шэтын Виталий билин, 1-дэхи буури Нэгдэхэ разряд Шомоев 6 очкотой буурида гараа. Тэ мастерта кандидат Раднаевай хүтэлэ хорилго хэдэг юм. Буури эзэлжэ, бай түгэсхэлэй мурьсөө хабаадаха эрхэдэ хүр эдир харюусалгатай мурьсөө эршэмтэйгээр бэлэ байна. Тиймэһээ амжалта туйлахыень

РОССИ СООГОО ЭРХИ

БГУ-гай оюутан Баатар Нимаев дүрэ буялалдалгын ба Новгород хотодо үнгэргэгдэхэ Росси чемпионатта хэ ехэ амжалта туйлаба. Аяар 9 уулзалгада булижа, 62 шэгнүүртэ Росси чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртөө тренерын К. В. Балдаев юм. Харин В. Бумбошкиной хүтэлэ - Сергей Молоткин, (97кг), Алдар Жамбалов (58кг) тустай 4-дэхи, 5-дахиди бууринуудые эзэлбэ.

Хайрата ахынь -
Доксонжап Боросгоевич
ЧИМИТОВЭЙ

сарһаа урид наһа барһан ушараар Буряад Республикын Хурал Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшэ Д. Ч. Боросгоевичын хонорар гүнзэги шаналал гашуудалаа мэдүүнэ.

МОНГОЙН ДУНДА НУРГУУЛИДА

БУРЯАД ОРОНОЙ хойто захандахи хүбинэ тайгата хизаар болохо Баунтын аймагай Монгой нотагта 70 гаран жэлэй урда тээ эхин нургуули байгуулагдаа нэн. Энэ үе соо тэрэ хүгжөөгдэжэ, дунда нургуули болгондонхой. Эндэ урган ехэ болоод, Буряадай багшанарай институт дүүргэһэн Виталий Цыренович Цыбиков мүнөө нургуулин директорээр хүдэлдэг юм. Республикын хойто захандахи энэ нотагта ажалуудай, ажалладаг орошодой, ангуушадай, малшадай 100 гаран үхибүүд эндэ нуража, эрдэм нургуулитай болон, 17 багшанар болон хүмүүжүүлэгшэд хүдэлдэг. Балшар бага үхибүүдые эрдэм дунда нургажа, ажабайдалай харгыда гаргахын тула тэднэр бүхэ эрдэм мэдээсөө, дүршэл шадабарья сүм элсүүлнэ. Дээдэ нургуули дүүргэһэн, дүршэл шадабаритай залуу багшанар

эндэ олон. Жэһээнь, Надежда Матвеевна Аюрова хэдэн жэлэй туршада завучаар хүдэлнэ. Тамара Сергеевна Ичигеева, Елена Михайловна Шарапова, Нина Жамсарановна Гатапова, Цырма Бальжинмаевна Цыбикова болон бусад бүхэ зүрхэ сэдхэхэлэйнгээ ульһые, гүнзэги эрдэм мэдээсөө үхибүүдтэ зорюулжа, нурагшадтаа хүндэтэй болонхой. Тэдэ классуудые даахаһаа гадна, ооһод ооһодынгоо предметүүдээр элдэб һонирхолтой викторинануудые, олимпиадануудые үнгэргэдэг. Тийгэжэ энэ нургуули дүүргэһэн орд, буряад болон эвенкияһанай хүбүүд, басагад холын хотонуудай дээдэ нургуулинуудта нурахаһаа ородог. Нургуулиа дүүргэхэ эхэ эсэгэнэрэйнгээ замаар дабшажа юрын орошод, малшадые болоһон залуунууд бии юм ааб даа.

Улаан Удын багшанарай училищи дүүргэһэн, Росси арадай гэгээрэлэй отличник болоһон Галина Андреевна Раднаева хэдэн үеын нурагшадые нуража гарганхай. Гушаад жэлэй урда тээ эндэ хүдэлхээ эрхэдэ, механизатор Алексей Рабжинович Раднаевтай хуби заяагаа холбоо нэн. Гурбан үхибүүтэй, тэдэнь бултадаа дээдэ нургуулитай. Столовын хүдэлмэрилэгшэд амтатай эдэ бэлдэжэ, үхибүүдые хооллууддаг юм. ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Монгойн нургуулин багшанар (зүүн гарһаа) Ц. Б. Цыбикова, Н. Ж. Гатапова, Т. С. Ичигеева, Н. М. Аюрова, Е. М. Шарапова; нургуулин столово соо складые даагша Н. Б. Дармаева, С. Ш. Ламажапова, Ц. Б. Цыбикова, үхибүүдтэ эдэ бэлдэжэ байна; багшын ажалай ветеран Г. А. Раднаева. Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правитель

Redactoray орлогшо С.Д. РИНЧИНОВ. РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Н. Ц., ЖПЖНТОВ Б.М.Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. П. (редакторай орлогшо), ОЧНРОВ С. Д., ПИНТАЕВ В. П. (хэблэлэй директор), ЦЫРЕНДОГЖИВЦ, Б. (редактор), САМБЯЛОВА Т.В. Редакцион телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмный - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариадай - 2-60-91, нийтин-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социальнo-экономическэ - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон нургуулинуудай (даагшань), 2-57-63, олонийтын хүдэлмэриин ба мэдээсэтэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорүүдэй - 2-33-61; компьютерна түбэй - 2-66-71; корреспондентүүд: Агинскда - 3-42-49; Закаменскда - 30-61. "Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.